

ROYAUME DE BELGIQUE

AVIS 33.961/2

DE LA SECTION DE LÉGISLATION
DU CONSEIL D'ÉTAT

Le CONSEIL D'ÉTAT, section de législation, deuxième chambre, saisi par le Ministre de l'Intérieur, le 25 juillet 2002, d'une demande d'avis, dans un délai ne dépassant pas un mois, sur un avant-projet de loi "organisant un système de contrôle du vote automatisé par impression des suffrages émis sur support papier et modifiant la loi du 11 avril 1994 organisant le vote automatisé, la loi du 18 décembre 1998 organisant le dépouillement automatisé des votes au moyen d'un système de lecture optique et modifiant la loi du 11 avril 1994 organisant le vote automatisé, ainsi que le Code électoral", a donné le 3 octobre 2002 l'avis suivant :

KONINKRIJK BELGIË

ADVIES 33.961/2

VAN DE AFDELING WETGEVING
VAN DE RAAD VAN STATE

De RAAD VAN STATE, afdeling wetgeving, tweede kamer, op 25 juli 2002 door de Minister van Binnenlandse Zaken verzocht hem, binnen een termijn van ten hoogste een maand, van advies te dienen over een voorontwerp van wet "tot organisatie van een controlesysteem van de geautomatiseerde stemming door het afdrukken van de uitgebrachte stemmen op papier en tot wijziging van de wet van 11 april 1994 tot organisatie van de geautomatiseerde stemming, de wet van 18 december 1998 tot organisatie van de geautomatiseerde stemopneming door middel van een systeem voor optische lezing en tot wijziging van de wet van 11 april 1994 tot organisatie van de geautomatiseerde stemming, alsook het Kieswetboek", heeft op 3 oktober 2002 het volgende advies gegeven :

Examen de l'avant-projet

Observations générales

1. L'avant-projet de loi examiné a pour but principal de permettre à l'électeur de contrôler le vote émis dans la procédure de vote automatisé. Pour ce faire, une imprimante munie d'une vitre est reliée à la machine à voter. Lorsque l'électeur a voté pour l'ensemble des élections, l'imprimante imprime un document reprenant les suffrages émis sur l'écran de vote automatisé. L'électeur peut alors visionner ce document au travers de la vitre. En cas de discordance entre les suffrages que l'électeur a émis sur l'écran de vote automatisé et ceux figurant sur le document imprimé, le président du bureau de vote annule la carte magnétique et le document, et l'électeur est invité à recommencer son vote au moyen d'une autre carte. Après que l'électeur ait vérifié la concordance entre les suffrages qu'il a émis sur l'écran de vote automatisé et ceux imprimés sur le document, celui-ci tombe dans une urne destinée à le recevoir.

Lorsque le scrutin est clos, la procédure de dépouillement des votes a lieu selon les règles applicables pour le vote traditionnel. Le bureau arrête le nombre de documents imprimés figurant dans les urnes et un bureau de dépouillement procède à la comptabilisation des voix. Le président du bureau principal de canton vérifie ensuite la concordance entre les résultats de la totalisation des votes enregistrés sur les cartes magnétiques et ceux donnés par le dépouillement des documents imprimés reprenant les suffrages émis sur l'écran de vote automatisé. A défaut de concordance, la priorité sera accordée aux résultats du dépouillement des documents écrits.

2. Dans le système prévu par l'avant-projet, deux systèmes de vote sont utilisés simultanément dans un même bureau de vote, d'une part, le vote automatisé par carte magnétique et, d'autre part, le vote papier par document imprimé. Si le second système n'est présenté que comme un système de contrôle, il faut néanmoins constater qu'il

.../...

donne lieu à des opérations de dépouillement similaires à celles prescrites pour les bulletins de vote et que son résultat prime sur celui du vote automatisé.

Pourtant, ce système de vote ne paraît pas présenter les mêmes garanties que les autres.

Au lieu d'une urne unique placée sur la surveillance du bureau de vote, il y a une urne par machine à voter, qui, dès lors qu'elle se trouverait dans l'isoloir, paraîtrait beaucoup plus difficile à surveiller et pourrait être susceptible de manipulations. Le contrôle permanent de l'intégrité de l'urne par le bureau électoral, depuis sa fermeture jusqu'à son dépouillement, doit pouvoir être garanti, ce qui devrait ressortir plus clairement du système de contrôle prévu par l'avant-projet.

Ensuite, le moment et le procédé par lequel le document écrit tombe dans l'urne ne sont pas décrits avec précision dans le texte de l'avant-projet. Or, il n'est pas admissible, eu égard au caractère secret du vote garanti par les articles 62, alinéa 3, et 68, § 2, de la Constitution, que ce document écrit soit encore visible lorsque l'électeur suivant pénètre dans l'isoloir. A l'inverse, il faut également s'assurer que l'électeur n'ait plus de contestation à soulever au sujet de la concordance des suffrages sur l'écran de vote et sur le document écrit lorsque ce dernier tombe dans l'urne qui lui est destinée.

Il s'agit de questions essentielles relatives au secret et à la régularité du vote qui, comme les autres systèmes de votes, doivent être réglées par le législateur lui-même et non déléguées au Roi.

L'avant-projet doit être revu pour tenir compte des observations qui précèdent.

Observations particulières

.../...

DispositifArticle 17

Il convient de viser non seulement les gouverneurs de province mais également le gouverneur de l'arrondissement administratif de Bruxelles-Capitale.

En outre, la disposition en projet doit s'insérer après les alinéas 3 et 4 de l'article 130 du Code électoral dans la mesure où elle concerne les dépenses à charge des communes qui sont prévues dans ces deux alinéas.

Observations finales d'ordre linguistique

Le texte néerlandais de certaines dispositions du projet laisse à désirer du point de vue de la correction de la langue. Sous réserve des observations formulées ci-dessus et à titre d'exemple, les propositions suivantes sont faites.

Intitulé

Il serait plus correct d'écrire : "... een systeem voor het controleren van de geautomatiseerde stemming door middel van het afdrukken...". Cette observation vaut pour l'ensemble du projet.

Article 2

L'article serait mieux rédigé comme suit :

.../...

"Art. 2. De Koning kan, bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, bepalen ... die Hij aanwijst uit die welke ... geautomatiseerd stelsysteem ... een systeem voor het controleren van de geautomatiseerde stemming door middel van het afdrukken ... op papier...".

Article 3

Au 2°, il convient de remplacer le mot "glasraam" par le mot "venster". La même observation vaut pour l'ensemble du projet.

Le 3° devrait être rédigé comme suit :

"3° een stembus per printer, bestemd voor het opvangen van het document dat verschaft wordt door de printer en dat de stemmen uitgebracht op het scherm voor geautomatiseerde stemming weergeeft."

Article 6

A la fin de l'alinéa 2, il y a lieu d'écrire : "voor het opbergen ervan" au lieu de "voor de opslag".

Article 7

A l'alinéa 1er, on écrira : "De kiesverrichtingen vermeld" au lieu de "De kiesverrichtingen opgenomen".

A l'alinéa 2, on écrira "gedeponeerd" au lieu de "neergelegd", ainsi que "wachtkamer" au lieu de "wachtsaal".

.../...

Article 8

Au paragraphe 1er, alinéa 1er, on écrira : "... een document af met daarop de stemmen die op het scherm voor geautomatiseerde stemming uitgebracht zijn."

Au même paragraphe, alinéa 3, in fine, on écrira "de daartoe bestemde stembus" au lieu de "de stembus die bestemd is om het te verzamelen".

Au paragraphe 2, alinéa 1er, on écrira : "... het scherm voor geautomatiseerde stemming en die welke afgedrukt zijn op papier visualisatieprocédé voorgeschreven in ...".

Le paragraphe 3 devrait être rédigé comme suit :

"§ 3. Wanneer de stemming gesloten is, doet het stembureau, voor de afgedrukte documenten met daarop de stemmen die op het scherm voor geautomatiseerde stemming zijn uitgebracht, de verrichtingen bepaald in artikel 147 van het Kieswetboek."

La suite du texte néerlandais du projet devrait être également vérifiée minutieusement.

Onderzoek van het voorontwerp

Algemene opmerkingen

1. Het voorliggende voorontwerp van wet heeft hoofdzakelijk tot doel de kiezer in staat te stellen de stem die hij in het geval van geautomatiseerd stemmen heeft uitgebracht, te controleren. Daartoe wordt de stemmachine verbonden met een printer die voorzien is van een venster. Wanneer de kiezer zijn stem heeft uitgebracht voor elke verkiezing, drukt de printer een document af waarop de stemmen staan vermeld die zijn uitgebracht op het scherm voor geautomatiseerde stemming. De kiezer kan dan door het venster dat document bekijken. In geval van discrepantie tussen de stemmen die de kiezer heeft uitgebracht op het scherm voor geautomatiseerde stemming en die op het document, annuleert de voorzitter van het stembureau de magneetkaart en het document en wordt de kiezer verzocht zijn stem opnieuw uit te brengen met een andere kaart. Nadat de kiezer heeft nagegaan of de stemmen die hij heeft uitgebracht op het scherm voor geautomatiseerde stemming overeenstemmen met die welke op het document zijn afgedrukt, valt dit document in een daartoe bestemde stembus.

Wanneer de stemming gesloten is, verloopt de procedure voor het tellen van de stemmen volgens de regels die gelden voor de traditionele stemming. Het bureau stelt het aantal afgedrukte documenten vast dat zich in de stembussen bevindt en een stemopnemingsbureau telt de stemmen. De voorzitter van het kantonhoofdbureau gaat vervolgens na of de uitslagen van de optelling van de stemmen die geregistreerd zijn op de magneetkaarten, overeenstemmen met de uitslagen van de telling van de gedrukte documenten waarop de op het scherm voor geautomatiseerde stemming uitgebrachte stemmen zijn vermeld. Bij gebrek aan overeenstemming wordt voorrang verleend aan de uitslagen van de verwerking van de gegevens van de afgedrukte documenten.

2. In de regeling waarin het voorontwerp voorziet, worden in eenzelfde stembureau terzelfder tijd twee stemsystemen gehanteerd : enerzijds de geautomatiseerde stemming met magneetkaart en anderzijds de stemming op papier door middel van een

.../...

gedrukt document. Hoewel het tweede systeem louter wordt voorgesteld als een controlesysteem, moet er niettemin op worden gewezen dat het aanleiding geeft tot soortgelijke stemopnemingsverrichtingen als die welke worden voorgeschreven voor stembiljetten en dat de uitslag ervan primeert op die van de geautomatiseerde stemming.

Het laat zich evenwel niet aanzien dat dit systeem van stemmen dezelfde waarborgen biedt als de overige.

In plaats van één enkele stembus onder toezicht van het stembureau, is er één stembus per stemmachine die, aangezien zij zich in het stemhokje zou bevinden, veel moeilijker te bewaken lijkt en waarmee zou kunnen worden geknoeid. Permanente controle op de integriteit van de stembus door het kiesbureau, vanaf de sluiting ervan tot de stemopneming, moet kunnen worden gewaarborgd, wat duidelijker zou moeten blijken uit het controlesysteem waarin het voorontwerp voorziet.

Voorts worden het tijdstip en de wijze waarop het afgedrukte document in de stembus valt, in het voorontwerp niet nauwkeurig beschreven. Gelet op het geheim van de stemming, dat gewaarborgd wordt door de artikelen 62, derde lid, en 68, § 2, van de Grondwet, is het evenwel niet aanvaardbaar dat dit afgedrukte document nog zichtbaar is wanneer de volgende kiezer het stemhokje betreedt. Omgekeerd dient men zich eveneens ervan te vergewissen of de kiezer geen bezwaren meer heeft omtrent de overeenstemming tussen de stemmen op het scherm voor de stemming en op het afgedrukte document wanneer dit document in de daartoe bestemde stembus valt.

Het gaat om het geheim en de regelmatigheid van de stemming, namelijk fundamentele kwesties die zoals de andere stemsystemen, moeten worden geregeld door de wetgever zelf en waarvoor de bevoegdheid niet mag worden overgedragen aan de Koning.

Het voorontwerp moet worden herzien om rekening te houden met de voorgaande opmerkingen.

.../...

GA

- 9 -

33.961/2

.../...

Bijzondere opmerkingen

Dispositief

Artikel 17

Er dient niet alleen te worden verwezen naar de provinciegouverneurs, doch eveneens naar de gouverneur van het bestuurlijk arrondissement van Brussel-Hoofdstad.

Bovendien moet de ontworpen bepaling worden ingevoegd na het derde en vierde lid van artikel 130 van het Kieswetboek, doordat ze betrekking heeft op de uitgaven ten laste van de gemeenten die door die twee leden worden opgelegd.

Slotopmerkingen van taalkundige aard

De Nederlandse tekst van zekere bepalingen van het ontwerp is uit een oogpunt van correct taalgebruik slecht gesteld; onder voorbehoud van de hiervoren gemaakte opmerkingen en bij wijze van voorbeeld worden de volgende voorstellen gedaan.

Opschrift

Het zou correcter zijn te schrijven : "... een systeem voor het controleren van de geautomatiseerde stemming door middel van het afdrukken ...". Deze opmerking geldt voor heel het ontwerp.

Artikel 2

Het zou beter zijn het artikel aldus te stellen :

"Art. 2. De Koning kan, bij een besluit vastgesteld na overleg in de Ministerraad, bepalen ... die Hij aanwijst uit die welke ... geautomatiseerd stelsysteem ... een systeem voor het controleren van de geautomatiseerde stemming door middel van het afdrukken ... op papier ...".

Artikel 3

In onderdeel 2°, dient het woord glasraam vervangen te worden door het woord "venster". Dezelfde opmerking geldt voor heel het ontwerp. Onderdeel 3°, zou aldus gesteld moeten worden :

"3° een stembus per printer, bestemd voor het opvangen van het document dat verschaft wordt door de printer en dat de stemmen uitgebracht op het scherm voor geautomatiseerde stemming weergeeft.

Artikel 6

Aan het slot van het tweede lid, schrijve men : "voor het opbergen ervan" in plaats van "voor de opslag".

Artikel 7

In het eerste lid, schrijve men : "De kiesverrichtingen vermeld" in plaats van "De kiesverrichtingen opgenomen".

.../...

In het tweede lid, schrijve men "gedeponneerd" in plaats van "neergelegd" alsook "wachtkamer" in plaats van "wachtsaal".

Artikel 8

In paragraaf 1, eerste lid, schrijve men : "... een document af met daarop de stemmen die op het scherm voor geautomatiseerde stemmen uitgebracht zijn".

In dezelfde paragraaf, derde lid, in fine, schrijve men "de daartoe bestemde stembus" in plaats van "de stembus die bestemd is om het te verzamelen".

In paragraaf 2, eerste lid, schrijve men : "... het scherm voor geautomatiseerde stemming en die welke afgedrukt zijn op papier ... visualisatieprocédé voorgeschreven in ...".

Paragraaf 3 zou aldus gesteld moeten worden :

"§ 3. Wanneer de stemming gesloten is, doet het stembureau, voor de afgedrukte documenten met daarop de stemmen die op het scherm voor geautomatiseerde stemming zijn uitgebracht, de verrichtingen bepaald in artikel 147 van het Kieswetboek".

De rest van de Nederlandse tekst van het ontwerp zou eveneens zorgvuldig nagezien moeten worden.

La chambre était composée de

De kamer was samengesteld uit

Messieurs
de Heren

Y. KREINS,

président de chambre,
kamervoorzitter,

Mesdames
Mevrouwen

J. JAUMOTTE,
M. BAGUET,

conseillers d'Etat,
staatsraden,

B. VIGNERON,

greffier,
griffier.

Le rapport a été présenté par M. L. DETROUX, auditeur. La note du Bureau de coordination a été rédigée et exposée par M. M. JOASSART, référendaire adjoint.

Het verslag werd uitgebracht door de H. L. DETROUX, auditeur. De nota van het Coördinatiebureau werd opgesteld en toegelicht door de H. M. JOASSART, adjunct-referendaris.

La concordance entre la version française et la version néerlandaise a été vérifiée sous le contrôle de M. J. JAUMOTTE.

De overeenstemming tussen de Franse en de Nederlandse tekst werd nagezien onder toezicht van de H. J. JAUMOTTE.

LE GREFFIER - DE GRIFFIER,

LE PRÉSIDENT - DE VOORZITTER,

B. VIGNERON

Y. KREINS